

Yksinäisen miehen talvisota

■ Juhani Suomi

Urho Kekkonen ajoi lähes vimmaisesti sodan jatkamista ja äänesti vielä eduskunnassakin yhtenä harvoista talvisodan rauhantekoa vastaan. Tällaisen vastauksen yleensä saa, jos pyytää historiaa edes joltisesti hallitsevilta luonnehdintaa siitä, miten Kekkonen asennoitui talvisotaan. Kuvaus esitetään yleensä jonkinlaisena todisteena siitä, että hän jos kuka oli takinkääntäjä. Faktoja eivät tuomioita syvällä rintaäänellä pudottelevat ole muistaneet tarkistaa enää vuosiin. Riittämiin toistettuna median luomasta mielikuvasta on tullut niin sanottu historiallinen totuus. Miten mahtoi Kekkonen todellisuudessa asennoitua sodan uhkaan, itse sotaan ja rauhanpyrkimyksiin? Mitä historialliset lähteet siitä kertovat?

Sitä mukaa kuin Saksan laajentumispolitiikka alkoi kärjistää kansainvälistä tilannetta 1930-luvun lopulla, myös Urho Kekkonen joutui pohtimaan, miten se heijastuisi Suomeen. Tässä elämänvaiheessa monipolvinen kansainvälinen politiikka sinällään ei häntä vielä kiinnostanut. Tšekkoslovakian paloittelun sinetöinyt Saksan, Italian, Englannin ja Ranskan 29.9.1938 Münchenissä solmima sopimus kuitenkin pakotti hänetkin puntaroimaan, oliko pienillä valtioilla ylipäättään enää olemassaolon oikeutta.

Pienten valtioiden traagiikka

Suomen Tukholman-lähettiläs J.K. Paasikivi pohdiskeli samaa kysymystä kuin Kekkonen. Hän lähestyi kysymystä syvällisen historiantuntemuksensa näkökulmasta, kun taas Kekkosen näkemyksiä ohjailivat nuoruusvuosien kansallisvaltiolliset ihanteet ja snellmanilainen ajattelu. Kumpikin päätyi silti samankaltaisiin johtopäätöksiin: kehitys maailmassa oli kulkemassa pienten valtioiden suvereniteettia vastaan. Kan-

sainvälisen politiikan väkivaltatendenssi oli muuttunut Münchenissä lihaksi ja vereksi, eikä suurvaltojen ratkaisu ainakaan vahvistanut luottamusta pienten valtioiden itsenäisyyteen eikä riippumattomuuteen.

Maailmassa ollaan palaamassa niihin aikoihin, jolloin aseellinen voima oli oikeuden ainoa mitta, Kekkonen järkeili. Miten Suomi kykenisi sellaisissa oloissa turvaamaan koskemattomuutensa? Kansainliitosta ei ollut enää turvatakeeksi. Sen pakotejärjestelmä oli osoittautunut katteettomaksi. Yhtä vähän Kekkonen luotti kansainväliisiin sopimuksiin ja sitoumuksiin. Niiden muodostama järjestelmä oli kaatunut kuin korttitalo. Liittoutuminen saattoi käydä takeesta, mutta siihenkin sisältyi uhkatekijöitä. Liittosuhde jonkin suurvallan kanssa voisi johtaa pienemmän osapuolen riippumattomuuden menettämiseen. Jonkin aikaa Kekkonen näyttää elätelleen toivoa, että ratkaisun voisi tarjota Ruotsin sitominen Suomen rinnalle mahdollisessa konfliktissa. Tällaista suunnitelmaa oli kehitelty neutralisoidun ja demilitarisoidun Ahvenanmaan jälleenvarustamisneuvottelujen kulissin suojassa. Ennen pitkää hän menetti uskonsa tähänkin vaihtoehtoon, koska se vaikutti vain ruotsalaisten uudelta askeleelta kielipoliittisessa kädenväännössä. Muutamia kuukausia myöhemmin tämä vaihtoehto kariutuikin Ruotsin haluttomuuteen luopua siitä liittoutumattomuudesta, jonka se oli valinnut turvallisuuspoliittiseksi linjakseen jo vuonna 1812.

Kansallishengen merkitys

Kun Adolf Hitler rikkoi maaliskuussa 1939 Münchenin sopimuksen ja miehitti koko Tšekkoslovakian, järkyttynyt Kekkonen arvioi, ettei yksikään valtio voinut luottaa enää muuhun kuin omaan voimaansa. Siksi hän peräänkuulutti

suomalaisilta horjumatonta itsenäisyystahtoa sekä reaalista voimaa puolustaa maan koskemattomuutta. Vieras apu ei Suomen itsenäisyyttä takaisi. Sen tekevät vain kansan oma voima ja uhraukset, Kekkonen korosti. Tältäkin osin hänen ajatuksensa näyttivät kulkevan samaan suuntaan Paasikiven tuumailujen kanssa. Korostihan tämä samoihin aikoihin Tukholmassa, että ”... ei meillä nähdäkseen ole muuta keinoa kuin olla valmiit puolustamaan itseämme niin paljon kuin kykenemme ja myymään henkemme niin kalliisti kuin mahdollista. Me emme ole mitään tshekkejä”.

Omaan voimaan luottaminen edellytti maanpuolustuksen tehostamista. Mutta pelkkä varustautuminen ei riittänyt, vaan ollakseen tehokasta sillä oli oltava vankka perusta: rikkumaton kansallishenki. Tälle kansakunnan sisäisen voimavaran perustalle aseellista voimaa oli rakennettava. Eivät aseet yksin riitä, ellei kansa ole valmis puolustamaan maataan, Kekkonen painotti.

Kansallishengen rakentaminen vaati hänen mielestään vielä paljon työtä. Ensin oli kansakunta ehytettävä. ”Meidän tulee luoda tähän maahan kansalaissovinto. Se on tämän sukupolven suuri, vastuullinen tehtävä”, Kekkonen tähdensi ja muistutti, että kansakunnan sisäinen yhteenkuuluvaisuus oli maanpuolustuksen ehdoton edellytys. Ehyttämistyön hän koki niin tärkeäksi, että kävi vuoden 1939 eduskuntavaalitaistelunsaakin sen merkeissä.

Punamultayhteistyö, jota Kekkonen oli ollut käynnistämässä, sai nyt hänen kannanotoissaan uutta turvallisuuspoliittista kantavuutta. ”Minä luotan suomalaisen työmiehen sanaan” -hengessä Kekkonen askelsi pitkälle sosiaalidemokraatteja vastaan. Samalla hän pyrki vetämään oman oikeistohenkisen puolueensaakin näille linjoille tavalla, josta liberaalina esiintyvä *Helsingin Sanomatkin* jo huolestui: ”Ei saisi vetää havulla umpeen sosialismin ja porvarillisuuden välistä ohjelmallista rajaviivaa...” Kun Kekkonen vaalitaistelun kritiikki samaan aikaan suuntautui valtaosin oikeistoradikaalista Isänmaallista Kansanliikettä (IKL) vastaan, asetelma riitti leimaamaan hänet lopullisesti.

Kekkonen oli jo marraskuussa 1938 käynnistänyt toimet IKL:n toiminnan lakkauttamiseksi

sillä perusteella, että puolue uhkasi demokratiaa ja ennen muuta hänen tärkeänä pitämäänsä kansakunnan ehyttämistä. Lakkautusyritys oli vienyt hänet avoimeen ristiriitaan lähes kaikkien porvarillisten eduskuntaryhmien ja jopa oman puolueen enemmistön kanssa. Hänen eduskuntavaalikampanjansa hengen katsottiin vain vahvistavan hänestä syntyneitä epäilyttäviä kuvia. Sen jälkeen hänen syrjään siirtämisensä oli enää ajan kysymys.

”Karjalainen maanviljelijä” virolaisia auttamassa

Samoihin aikoihin Kekkonen oli ryhtynyt toimiin, joilla tuli olemaan suuri vaikutus hänen suhtautumiseensa syksyn 1939 Moskovan neuvotteluihin sekä talvisotaan ja sen rauhan tekoon. Hän oli noudattanut lähiystäviensä neuvoa ja solminut tiiviin siteen omaan vaalipiiriinsä, Viipurin läänin läntiseen vaalipiiriin, sekä sen valtaelinkeinoon. Hän oli ostanut Kannakselta Vahvialasta kaksi tilaa, joiden yhteinen pinta-ala lähenteli 88 hehtaaria. Hänen vakaana tarkoituksenaan oli ryhtyä viljelemään maata. Kesään 1939 mennessä uutta peltoakin oli jo raihattu. Näin Kekkonen kävi kesän vaaleihin ”karjalaisena maanviljelijänä”.

Saksan hyökkäys Puolaan 1.9.1939 laajeni muutamassa päivässä suursodaksi, kun Englanti ja Ranska julistivat sodan Saksalle. Ei kestänyt kauan, kun Neuvostoliitto ryhtyi varmistamaan turvallisuuttaan Baltian suunnalla. Se ehdotti Virolle keskinäisen avunantosopimuksen solmimista sekä eräiden laivasto- ja lentotukikohtien luovuttamista. Niitä koskeva sopimus allekirjoitettiin 28.9.1939. Latvia ja Liettua solmivat vastaavankaltaiset sopimukset lokakuun alussa.

Suomessa Viron kohtaloon suhtauduttiin säälinsekaisen myötätuntoisesti, mutta kukaan ei noussut vaatimaan toimenpiteitä sen puolesta. Harvoihin poikkeuksiin kuului Kekkonen, jolle Suomalais-virolaisen yhdistyksen puheenjohtajuus antoi tavallaan moraalisen oikeuden puuttua asiaan. Hän ryhtyi yhdessä ystävänsä, ulkoministeriön poliittisen osaston päällikön Aaro Pakaslahden kanssa kaavailemaan keinoja veljeskansan auttamiseksi. Kumppanukset päätyi-

vät ehdottamaan pääministerille yhteispuhjoismaista diplomaattista esiintymistä Moskovassa. Hallituksessa haluttiin kuitenkin välttää Neuvostoliiton ärsyttämistä, ja lopullisesti ehdotus hautautui, kun myös Suomelle saapui neuvotte-lukutsu Moskovaan.

Tinkimättömyyttä puutteellisin tiedoin

Vaikka Kekkonen oli ministerinä jo toista kertaa peräkkäin, hän edusti poliitikkona kuitenkin yhä nuorisosarjaa. Nuoruus yhdessä hänen kantamansa sisäministerin salkun kanssa selitti paljolti sitä, miksi hänet oli pidetty tietämättömänä keskusteluista, joita hallituksen johto oli kevästä 1938 lähtien käynyt Neuvostoliiton lähetystösihteerin Boris Jartsevin kanssa. Vasta joulun alla hän sai tietää Neuvostoliiton pyytäneen takeita siitä, ettei Suomi tulisi sallimaan aluettaan käytettävän Neuvostoliittoa vastaan suuntautuviin toimiin.

Kekkosen reaktio Jartsevin esittämään, kuten myös tämän tehtävää keväällä 1939 jatkamaan saapuneen lähettiläs Boris Steinin vaihtoehdona esittämiin alueellisiin ehdotuksiin, oli tiukan puolueettomuusasenteen korostaminen: ”... me olemme niin syrjässä, ettemme ole minkään suurvallan tiellä. Me olemme suurvaltojen välisessä sodassa puolueettomia...”

Syksyn 1939 Moskovan-neuvottelujen aikana Kekkonen kuului hallituksen niihin ministereihin, joille kerrottiin vain välttämätön ulkoministeri V.M. Molotovin esittämistä vaatimuksista. Tällöin hän oli valmis taipumaan Neuvostoliiton joihinkin alueellisiin vaateisiin itäisen Suomenlahden saarilla ja neuvottelemaan myös Kalastajasaarenon luovuttamisesta. Mutta Kannaksella hänen kantansa oli ehdottoman torjuva: jo Kuokkalan mutkan oikaisu edusti maksimi-myönnytystä.

Tinkimättömyyden motiivit olivat ilmeiset. Huhujen hallitsemassa ilmapiirissä Kannaksen väestö oli jyrkästi vähäisimpiäkin kotiseutunsa alueluovutuksia vastaan. Viipurin läänistä valittuna Kekkonen ei voinut olla ottamatta sitä huomioon. Sitä paitsi ”karjalaisena maanviljelijänä” hänellä oli epäilemättä omakohtainenkin peruste asenteelleen. Ilmeisesti ehdottomuuteen

vaikutti myös se, ettei Kekkonen – yhtä vähän kuin tuleva ulkoministeri Väinö Tanner – uskonut Neuvostoliiton turvautuvan aseisiin, vaikka Moskovassa ei sopimukseen päästäisikään.

Ehdottomuudestaan huolimatta Kekkonen varoitti vakavasti katkaisemasta neuvotteluyhteyttä Moskovaan. Hallituksen enemmistö päätti silti keskeyttää neuvottelut, kun niissä ei päästy eteenpäin.

Kekkonen siirretään syrjään

Uusi vaihe idänsuhteissa alkoi 26.11.1939, kun Neuvostoliitto esitti Suomelle nootin, jossa sitä syytettiin tulen avaamisesta kohti neuvostojoukkoja Mainilassa. Tilanteen vakavuus sai Kekkosen asettumaan sille kannalle, että Suomen oli lähdettävä yksipuolisten myönnytysten tielle. Ystävänsä Pakaslahden kanssa hän ehdotti, että suomalaiset joukot vedettäisiin välittömästi 50 km:n etäisyydelle Leningradista ja että asiasta ilmoitettaisiin saman tien nootilla Moskovaan. Tämä viimeinen yritys myöhästyi hallituksen vitkastelun takia, ja niin Neuvostoliitto ehti irtisanoa diplomaattisuhteet. Muutamia tunteja myöhemmin se aloitti sotatoimet Suomea vastaan.

Talvisodan syttyminen johti Suomessa pikaiseen hallituksen vaihdokseen. Kekkonen jätettiin Risto Rytin uuden ministeristön ulkopuolelle. Syrjäyttämisen sanelivat lähinnä sotamarsalkka C.G.E. Mannerheim ja Ryti, joiden kantaan vaikutti olennaisesti Kekkosen aiempi aktiivinen toiminta IKL:ää vastaan.

Kekkosen hämmästyttävässä nousukiidossa ollut poliittinen ura katkesi. Kun hän 5.12. saapui Kauhajoelle, jonne eduskunta oli evakuoitu, hän oli enää rivikansanedustaja, jota yleisesti pidettiin ”poliittisesti kuolleen miehenä”. Hän koki olevansa Pohjanmaalla turhan panttina ja tunsi 39-vuotiaana häpeää tosiasiallisesta ”käpykaartilaisuudesta”. Aktiivisesti hän viriteli pyrkimyksiä päästä rintamalle Jussi-veljensä, ammattiupseerin, varoituksista huolimatta. Samaan aikaan hän etsiskeli mahdollisuuksia tehdä siviilinä jotakin, mikä konkreettisesti hyödyttäisi sotaponnistuksia.

Uusi mahdollisuus näytti avautuvan, kun Kekkonen melkoisen kädenväännön jälkeen nimi-

tettiin hallituksen edustajaksi ja yhdysmieheksi Päämajan propagandaosastolle. Mikkeliin saavuttuaan hän jopa pääsi tapaamaan Mannerheimia. Keskustelu näyttää horjuttaneen vakavasti Kekkonen luottamusta sotamarsalkkaan. Tämä kun suhtautui sodan lopputuloksen hyvin pessimistisesti. Kontrasti optimistiseen päämajoitustemastaan A.F. Airoon ei olisi voinut olla suurempi.

Näihin keskusteluihin Kekkonen rooli Mikkelissä oikeastaan supistuikin. Mannerheim halusi pitää hänet mahdollisimman syrjässä kaikesta, ja niin tuore yhdysmies huomasi olevansa jälleen tyhjän panttina. Syystä hän tunsu itsensä petetyksi ja purki mieltään ystävilleen. Heistä pankinjohtaja J.W. Rangell oli uusien tehtävien saamisen kannalta tärkeä.

Siirtoväen huollosta vastaamaan

Ensimmäiset suomalaiset olivat joutuneet evakotapailelle jo lokakuussa 1939. Sodan syttyttyä evakoiden määrä nousi nopeasti lähes puoleen miljoonaan. Tämän joukon huolto, toisin sanoen majoituksen ja muonituksen järjestäminen, oli valtava haaste, jonka ratkominen uskottiin nyt Kekkoselle. Muutamassa päivässä hän laati suunnitelman toiminnan keskittämisestä kokonaan uudelle elimelle, Siirtoväen Huollon Keskukselle (SHK), ja luonnosteli tarvittavan asetuksen. Se annettiin 17.1.1940, ja jo seuraavana päivänä Kekkonen nimitettiin SHK:n johtajaksi.

Uuden elimen keskeisimpänä tehtävänä oli johtaa evakoidun väestön ja omaisuuden siirtoja sekä vastata evakkojen ja siirrettävän omaisuuden sijoittamisesta ja huollosta. Näille tehtäville Kekkonen omisti sodan aikana koko työtärmonsä, jopa siinä määrin, että siirtoväen toimeentulon aktiiviset turvaamisyritykset veivät hänet ennen pitkää vastakkain Rytin ja tämän hallituksen keskeisten ministerien kanssa.

Tulikokeeseen, pahimpaan mahdolliseen, Kekkonen luoma organisaatio joutui välittömästi talvisodan rauhanteon jälkeen. Kymmenen päivän aikana luovutettavalta alueelta oli evakuoitava lähes puoli miljoonaa ihmistä, parisaatauhatta kotieläintä ja miljardien markkojen omaisuus. SHK huolehti kaikkien näiden vastaanottamisesta sekä siirtämisestä ja sijoittami-

sesta eri puolille Suomea. Siirto-operaation mitasuhteita kuvaa, että yksinomaan Kannaksen evakuointiin sidottiin rautateillä lähes 900 henkilö- ja noin 6 900 tavaravaunua sekä valtakunnan miltei koko käyttökelpoinen autokanta.

Koko talvisodan ajan Kekkosta raastoi kahtaalle toisaalta tietoisuus siviilitehtäviensä merkityksestä isänmaalle, toisaalta voimakas kohtalonyhteys rintamasotilaiden kanssa. Hän aikoi lähteä rintamalle heti saatuaan SHK:n työn organisoinnin valmiiksi. Mutta siihen mennessä sota oli ehtinyt kääntyä uuteen vaiheeseen. Rauhantunnustelut olivat jo käynnissä, minkä Kekkonen koki uhkaavaksi katastrofiksi. Niitä vastaan ei voinut kamppailla juoksuhaudoissa. Sodan eturintama oli Kekkonen mielestä siirtynyt hallitukseen, eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaan ja puolueisiin. Siksi sotatantoreelle lähtö jäi, ja Kekkonen aloitti kamppailun näin syntyneellä uudella rintamalla.

Yltiöoptimismia toisen käden tietojen varassa

Suurimman osan sotakuukausista Kekkonen oli asemansa vuoksi syrjässä tietovirroista. Ystäviensä välityksellä hän sai kuitenkin toisen käden tietoja. Lähinnä Pakaslahdelta, joka oli virka-asemansa vuoksi tapahtumien keskipisteessä. Tietolähteinä toimivat myös Rytin lähipiiriin kuuluva Rangell, Valpon päällikkö Paavo Säipä, sotasensuuriviraston päällikkö Kustaa Vilkuna sekä Päämajassa tiedustelutehtävissä toimiva tohtori Arvi Korhonen.

Muodollisesti merkittävistä informaatiokanavista huolimatta Kekkonen tiedot sekä rintamataapahtumista että diplomatian kentältä näyttävät olleen yllättävän ylimalkaiset ja puutteelliset ja kaiken lisäksi tietolähteiden omien toiveiden ja pelkojen värittämät. Siksi hänellä oli vankka luottamus siihen, että Suomen rintama kestää, kunhan ylin sotilasjohto vain pitää hermonsä kurissa. Edes neuvostojoukkojen suurhyökkäyksen käynnistyminen Kannaksella ei näytä horjuttaneen tätä luottamusta. Yhtä optimistisesti hän suhtautui avunsaantimahdollisuuksiin.

Nimenomaan Pakaslahti ruokki Kekkosta tiedoilla ja odotuksilla länsiliittoutuneiden mer-

kittävästä sotilaallisesta avusta. Niinpä Kekkonen uskoi apujoukkojen saapumisajankohdan olevan käsillä tuota pikaa. Sen sijaan usko Pohjoismaihin, jotka olivat torjuneet Suomen avunpyynnöt, oli mennyt. Viralliseen Ruotsiin hän suhtautui halveksivan kylmäkiskoisesti, ja Norjaa hän piti suorastaan raukkamaisena.

Tämä katteeton ylioptimistisuus sekä rintaman kestämisen että avunsaantimahdollisuuksien suhteen selitti sittemmin Kekkonen suhtautumista rauhanneuvotteluihin maaliskuussa 1940. Sodan loppunäytökseen hän tempautui mukaan tultuaan helmikuun alussa valituksi ulkoasiainvaliokunnan jäseneksi uusilla valtiopäivillä.

Rauhantunnusteluja vastaan

Ulkoministeri Tanner selosti tilannetta valiokunnalle 21.2. synkässä sävyssä, ilmeisenä tarkoituksenaan saada valiokunta tukemaan rauhan tunnusteluja, jotka hän oli edellisenä päivänä salaa käynnistänyt. Kekkonen torjui keskustelun rauhanehdoista, joista Tanner paljasti vain vaatimuksen Hankoniemen luovuttamisesta. Kekkonen ylioptimistista mielikuvaa Suomen asemasta kuvasi hänen toteamuksensa, että jo ”Hangon luovuttaminen” olisi ristiriidassa armeijan taistelukentillä saavuttamien voittojen ja kunnian kanssa. Hän kumosi perusteettomina niiden näkemykset, jotka puolsivat rauhanneuvottelujen aloittamista vetoamalla länsivaltain avun epävarmuuteen: ”Syksyllä 1939 Suomella ei ollut senkään vertaa tietoa avusta kuin nyt. Kantamme ei silloin riippunut siitä eikä saa riippua nytkään.”

Pari päivää myöhemmin Neuvostoliitto saatoi suomalaisten tietoon uudet, ankarammat rauhanehdot. Tanner kertoi niistä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle 29.2. ja silloin jo totuudenmukaisesti. Hänen selontekonsa oli rakennettu niin, että se päättyi rauhaan ainoana realistisena vaihtoehtona.

Ulkoministerin esitys tehoi. Ylioptimistisiin tietoihinsa yhä luottavaa Kekkonen lukuun ottamatta kaikki puheenvuoron käyttäneet kannattivat rauhanneuvottelujen aloittamista. Kekkonen perusteli kielteistä kantaansa näkemyksillä, jotka hän toisti illalla järjestetyssä uudessa kokouksessa. Hän peräänkuulutti Suomen politiikalta

johdonmukaisuutta. Kun Neuvostoliiton vaatimukset oli syksyllä 1939 torjuttu, oli valittu toimintalinja, jota oli noudatettava ”kunnialliseen loppuun asti”. Mikäli katsottiin – kuten valiokunnan ja hallituksen enemmistö tekivät – että Neuvostoliiton vaatimuksiin tulisi suostua ja valita toinen tie, olisi se tullut valita jo syksyllä ennen mittavia uhreja.

Kekkonen mukaan sotilaalliset syyt eivät vaatineet rauhanneuvottelujen aloittamista. Suomeen oli virrannut materiaali- ja talousapua sekä vapaaehtoisjoukkoja. Lisäksi länsivallat olivat luvanneet apujoukkoja. Kaikki tämä oli enemmän kuin syksyllä sotaan ajaututtaessa oli osattu toivoa. Muutenkin taisteluista oli selviytytty paremmin kuin oli odotettu, minkä Tannerkin joutui tunnustamaan: itärajalla rintama kesti, vaikka tilanne Kannaksella oli Mannerheimin mukaan huolestuttava.

Länsiapuun vankasti luottaen

Ainoana mahdollisuutena Kekkonen näki länsivaltain sotilaalliseen apuun turvautumisen. Apujoukkojen läpikulkua yhä vastustava Ruotsi ja epäröivät länsivallat oli asetettava pakkoraan: oli uhattava tehdä rauha, jollei avusta saataisi varmuutta. Kekkonen oli vakuuttunut siitä, että jos länsivaltain joukot vain saataisiin aloittamaan marssi Ruotsin alueen läpi, Ruotsi ei ryhtyisi ase kädessä niitä vastustamaan.

Vaihtoehtona Kekkonen näki rauhanteon, jossa Suomi menettäisi osan alueestaan ikuisiksi ajoiksi ja joutuisi poliittiseen riippuvuussuhteeseen Neuvostoliitosta. Profetallisesti hän ennusti, että jos Molotov–Ribbentrop-sopimuksen yhdistämien Berliinin ja Moskovan tiet maailmansodan myöhemmässä vaiheessa eroaisivat, Saksa tulisi tekemään kaikkensa levittäääkseen vaikutusvaltaansa Suomeen, josta muodostuisi näin uusi levoton Balkan.

Vaikka hallitus sai eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan ja ryhmien enemmistöiltä tukea rauhanneuvottelujen käynnistämiseksi, se vitkuttelei yhä. Se tuskin johtui vastustajien melkoisesta joukosta, vaan pikemminkin siitä, että länsivallat lisäsivät painostustaan. Ne pyrkivät kaikin tavoin hillitsemään Suomea aloittamasta neuvotteluja.

Ratkaisu tapahtui vasta 6.3., jolloin Rytin hallitus teki päätöksen valtuuskunnan lähettämisestä Moskovaan. Mutta vielä sen jälkeenkin ministeristö jatkoi kahden raiteen politiikkaa ja tähyili lännen apujoukkojen saamisen mahdollisuuksia.

Tanner toi rauhanasian vielä kerran eduskunnan ulkoasiainvaliokuntaan, missä jopa entinen pääministeri A.K. Cajander vastusti hanketta. Kekkonen pysyi tässäkin kokouksessa entisellä kannallaan: itsenäisyys oli turvattavissa vain jatkamalla taistelua länsivaltain tuella, jonka varmistamisessa tuli kiirehtiä. Hän leimasi itsepetokseksi eri tahoilta levitetyt lohduttelut, että Suomelle tarjoutuisi maailmansodan loppuselvityksessä varmasti mahdollisuus parantaa asemaansa poliittisin keinoin. Yhtä mielettömänä hän piti vaikutusvaltaisissa piireissä esitettyjä kaavailuja, että Suomen tulisi solmia pikainen rauha ja ryhtyä heti sen jälkeen kaikessa hiljaisuudessa varustautumaan revanssiin. Horjuvia Kekkonen varoitti muistuttamalla, että Neuvostoliiton vaatimilta alueilta tulisi siirtää Suomeen lähes 350 000 asukasta, jolloin heidän elinmahdollisuuksiensa turvaaminen tulisi vaatimaan laajan maareformin toteuttamista.

Tässä vaiheessa lähiystävät pönkittivät vielä kerran niitä epärealistisia tilannearvioita, joiden varaan Kekkonen tinkimättömyys rakentui. Pakaslahti valoi häneen uutta optimismia länsivalloilta saatavasta avusta. Korhonen puolestaan lähetti Päämajasta vielä 8.3. muistion, jossa todisteltiin Neuvostoliiton ponnistaneen voimansa jo äärimmilleen ja olevan ahdinkotilassa. Siksi se tarvitsi rauhaa pikaisesti. Nämä tiedot saivat Kekkonen kääntämään eduskuntaryhmässä mieliä rauhantekoa vastaan. Hän jopa pyysi tapaamista tasavallan presidentin kanssa ja todisteli tälle neuvostojoukkojen olevan ”äärettömän suurissa vaikeuksissa”. Myöhemmin Kallio asettiikin vastustamaan rauhan solmimista esitetyillä ehdoilla.

Selkärangattomuus ja epäjohtomukaisuus katkeroittavat

Hallituksen enemmistö alkoi kuitenkin taipua rauhan kannalle muutamien ministerien vastaan haraamisesta huolimatta. Ratkaisevasti ministe-

ristön kantaan vaikutti Mannerheimilta saatu synkkä arvio sotilaallisesta tilanteesta. Istunnonsa 11.3. hallitus päätti hyväksyä rauhanehdot. Välittömästi istunnon jälkeen haluttiin kuulla vielä eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan kanta. Kun Tanner ajoi valiokunnassa kylmän johdonmukaisesti hallituksen päätöksen hyväksymistä, lopputulos oli odotettu. Äänestyksessä 13 valiokunnan jäsentä asettui hallituksen päätöksen taakse ja vain neljä äänesti vastaan. Vähemmistöön jäivät IKL:n K.R. Kares, maalaisliittolaiset Kekkonen ja Kalle Kämäräinen sekä SDP:n Ville Komu.

Seuraavana aamuna hallitus hyväksyi rauhaneuvottelijoille lähetettävät valtuudet solmia rauha. Vaikka Kekkonen oli jo henkisesti valmistautunut lopputulokseen, oli hänen reaktionsa vieläkin tavattoman rajua:

Valtakunta, jonka johdossa ovat pankkiherrat, teollisuuskapitalistit ja liikemiehet, ei voi käydä kunnialliseen loppuun saakka tiellä, joka näyttää vaativan taloudellisia uhrauksia... Ja eduskunta sitten: siellä on miehiä, joille oma nahka on kalleinta, mitä Suomessa on olemassa, ja sen jälkeen oma omaisuus. Jos ne pelastetaan, henki isänmaalle ja tavara itselle ja omaisille, niin 'ois onni se Suomenmaan'. Erityisesti minua ovat raivostuttaneet sellaiset Tarkkaset, jotka viime syksynä 'ei tuumaakaan' -ohjelmaansa kuuluttivat ylinnä ja nyt lipeväkielisinä Simeoneina soittavat alistuvaisuuden kannelta. Ällöttää!

Rauhansopimus Neuvostoliiton kanssa allekirjoitettiin 13.3.1940. Vielä silloinkin Kekkonen purki katkeruuttaan sanelurauhasta. Pari päivää myöhemmin hän näyttää kuitenkin taipuneen väistämättömän edessä. Kun pää- ja ulkoministeri kävivät ulkoasiainvaliokunnassa kuultavana, Kekkonen totesi omassa puheenvuorossaan tilanteen olevan sellainen, ettei keskustelulla rauhansopimuksesta ja siihen johtaneesta kehityksestä ollut enää merkitystä.

Ratkaiseva eduskuntakäsittely

Rauhansopimuksen eduskuntakäsittely alkoi samana iltana. Sitä vastaan käytettiin useampia puheenvuoroja. Enemmistö niistä tuli IKL:n ryhmästä, mutta myös RKP:n ja maalaisliiton piiristä löytyi vastustajia.

Kekkonen puheenvuoro oli mielenkiintoinen yhdistelmä illuusionsa menettäneen isänmaan

ystävän tilitystä sekä toisaalta demokratian pelisääntöjen nimeen vannovan ja kansallisen eheyden kaikkivoipaisuuteen uskovan idealistin tunnustusta. Hän myönsi vastustaneensa rauhaa esitetyillä ehdoilla, kannattaneensa taistelun jatkamista ja olevansa edelleen samalla kannalla. Hänen mielestään rauha ei missään tapauksessa vastannut sodan kulkua: ”Päämajan viimeinen tiedonanto (kuului): ’kaikki vihollisen hyökkäykset torjuttiin.’ Ja kuitenkin meillä on rauha, joka siirtää valtakunnan itärajan keskelle suomalaista isänmaata.”

Kekkonen ei kuitenkaan esittänyt rauhansopimuksen hylkäämistä. Sellaista ei hänen mielestään kukaan edesvastuullinen kansanedustaja voinut ehdottaa. Vaikka kansallista yksimielisyyttä ei Moskovan rauhan taakse saatukaan, oli ratkaisuun kuitenkin alistuttava. Tämän sanelivat Kekkonen näkemyksen mukaan demokratian pelisäännöt: olivathan rauhan tehneet siihen valtuuden saaneet valtioelimet.

Vaikka rauha oli synnyttänyt sisäisiä erimielisyyksiä, ne eivät saaneet Kekkonen mielestä estää suomalaisia työskentelemästä rauhanteon jälkeä yksimielisenä, yhtenäisenä kansakuntana itsenäisyyden turvaamiseksi ja sodan seurausten korjaamiseksi. Hänen eduskuntapuheenvuoronsa loppuosa muodostui voimakkaaksi vetoamukseksi tämän yhtenäisyyden puolesta.

Äänestyksessä rauhansopimuksen hyväksymisen puolesta annettiin 145 ääntä ja sitä vastaan kolme. Tyhjän äänestyslipun jätti 9 ja poissa äänestyksestä oli 42 edustajaa. Kekkonen ei osallistunut enää äänestykseen. Hän oli lähtenyt heti puheenvuoronsa pidettyään Mikkeliin Päämajan evakuoititointiin, jonne hänet oli määrätty välittömästi rauhansopimuksen solmimisen jälkeen.

Kekkonen motiivit

Kekkonen asennoitumisen motiiveja eriteltäessä päällimmäiseksi nousee hänen vaatimuksensa johdonmukaisen politiikan noudattamisesta. Koska Suomi oli syksyllä torjunut Neuvostoliiton vaatimukset, se ei voinut sotaan jouduttuaan ja suurten menetysten jälkeen suostua olennaisesti huonompiin ehtoihin. Jos taas myönnytysten tietä

pidettiin oikeana ratkaisuna, sille olisi tullut lähteä jo syksyllä. Muut Kekkonen kantaan vaikuttaneet tekijät olivat hänen ylioptimistiset arvionsa sotilaallisesta tilanteesta sekä länsivaltain avun realistisuudesta ja kaikkivoipaisuudesta. Nämä arviot perustuivat lähes yksinomaan Pakaslahdelta ja Korhoselta saatuun informaation, jonka vaikutusta näkemyksiinsä Kekkonen itsekin korosti.

Merkille pantavaa on, että vaikka Kekkonen oli vastustusasenteessaan johdonmukainen ja kuului eittämättä ehdottomimpiin, hän ei kuitenkaan tappiolla jäätyään turvautunut mielenosoituksellisiin eleisiin. Rauhantekoa vastustaneet ministerit Uuno Hannula ja Juho Niukkanen erosivat hallituksesta, rauhansopimuksen esittelijänä toiminut Pakaslahti merkitty eriävän mielipiteensä valtioneuvoston pöytäkirjaan, ja eduskunnan ulkoasiainvaliokunnassa Kares puolestaan merkitty vastalauseensa pöytäkirjaan. Kekkonen ei antautunut vastaavaan, ei edes äänestänyt eduskunnassa rauhansopimusta vastaan.

Talvisota – realismin kova oppitunti

Entä opettivatko talvisota sekä siihen johtanut kehitys mitään siihen asti sisäpolitiikkaan lähes yksinomaisesti keskittyneelle Kekkoselle? Jälkiviisaasta näkökulmasta voisi ajatella, että tapahtumat opettivat hänelle turvallisuuspoliittista realismia, ainakin sen, että tunteet ja ulkopoliittikka on syytä pitää visusti erillään toisistaan. Siinä vaiheessa, kun apulupausten karu todellisuus ja taustat valkenivat hänellekin, ne epäilemättä alkoivat muokata maaperää hänen myöhemmälle vakaumukselleen siitä, että vieraan apuun luottaminen on Suomen kannalta itsepetosta.

Eniten esillä pitämänsä politiikan johdonmukaisuuden osalta Kekkonen päätyi myöhemmin – viimeistään jatkosodan kokemusten karvaasti opettamana – siihen johtopäätökseen, että maan turvallisuuspolitiikan linja tuli valita niin, että sen takana voitiin seistä johdonmukaisesti ja ad hoc -ratkaisuihin turvautumatta.

Talvisota antoi kiistattoman todisteen Kekkonen usein korostamasta yksimielisyyden ja kansakunnan eheyden voimasta. Samalla sitä voitiin

pitää todisteena hänen vankasti kannattamansa punamultapolitiikan siunauksellisuudesta. Yhteiskuntarauha oli säilynyt ja kansakunnan henkinen selkäranka kestänyt nimenomaan työväestön ja talonpoikain yhteistyön ansiosta. Ehkä juuri nämä kokemukset selittävät sen, miksi Kekkonen vielä viimeisinä presidentti-vuosinaan vannoni painokkaasti punamultayhteistyön nimeen.

Epäilemättä informanteilta saatujen tietojen sekä todellisuuden välisen ristiriidan paljastuminen opetti sekin Kekkoselle jotakin. Aina-kin sen, että jos tietoja joudutaan hankkimaan välikäsien kautta, niitä on saatava useilta ja eri tavoin ajattelevilta henkilöiltä samaan aikaan, jotta saatua erilaista informaatiota voidaan arvioida vastakkain ja siten ehkä päästä lähemmäs faktatodellisuutta. Tämän opetuksen Kekkonen jalosti myöhempinä päämiesvuosinaan suorastaan taiteeksi.

Kirjallisuus

- Kekkonen, Urho: *Tamminiemi*. Espoo 1980.
Pakaslahti, Aaro: *Talvisodan poliittinen näytelmä. UM:n poliittisen osaston päällikön päiviä ja öitä*. Porvoo 1970.
Polvinen, Tuomo: *J.K. Paasikivi. Valtiomiehen elämäntyö 2. 1918–1939*. Muut kirjoittajat Hannu Heikkilä ja Hannu Immonen. WSOY 1992.
Suomi, Juhani: *Urho Kekkonen 1936–1944. Myrrysmies*. Keuruu 1986.
Suomi, Juhani: *Lohen sukua. Urho Kekkonen. Poliitikko ja valtiomies*. Keuruu 2010.
Suomi, Juhani: *Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopoliitikassa 1936–1938*. Viimeisin painos 2014. EU.
Uino, Ari (toim.): *Rakas Häiskä. Urho ja Sylvi Kekkonen kirjeenvaihtoa vuosilta 1924–1945*. Keuruu 1997.
Uino, Ari (toim.): *Sodan ja rauhan mies. Urho Kekkonen sota-vuodet 1939–1944*. Keuruu 1998.

Kirjoittaja on professori ja eläkkeellä oleva ulkoasiainneuvos. Artikkelin perustuu UKK-seurassa 20.11.2014 pidettyyn esitelmään.

Kokemuksia tieteellisestä kirjoittamisesta ja julkaisemisesta

Seminaari 15.5.2015, klo 10.15-15.15, Tieteiden talo, Kirkkokatu 6, Helsinki, sali 104

Aamupäivän puheenjohtaja: **Riitta Koikkalainen**

10.15–10.30 Seminaarin avaus

10.30–10.45 **Olli Poropudas**: Yliopistojen rahoitusmalli

10.45–11.30 **Jaakko Suominen**: Kysely ihmistieteilijöille: Julkaisutoiminnan muutokset ihmistieteissä ja yliopistojen uusi rahoitusmalli

11.30–11.45 **J. Tuomas Harviainen**: Kommenttipuheenvuoro tutkijalta

11.45–12.00 Aamupäivän loppukeskustelu

12.00–13.00 Lounas, omakustanteinen

Iltapäivän puheenjohtaja: **Jaakko Suominen**

13.00–13.30 **Riitta Koikkalainen** ja **Johanna Lilja**: Tiedekustantajien näkemyksiä lehtiensä taloudesta ja tulevaisuudesta

13.30–14.00 **Anna-Sofia Ruth** ja **Janne Pölönen**: Tiedekustantajien vertaisarviointikäytännöt ja näkemyksiä Julkaisuforumista

14.00–14.15 Tiedekustantajien liiton kommenttipuheenvuoro. Puhuja vahvistetaan myöhemmin.

14.15–14.45 Loppukeskustelu

14.45–15.15 Kahvitarjoilu

Lisätietoja: Johanna Lilja (sähköposti etunimi.sukunimi@tsv.fi). Ilmoittautumislinkki tulee TSV:n sivuille myöhemmin.